BAKA ISTVÁN

DÖBLING

Ilia Mihálynak

„'S nem különben, mint a' kiégő üstököscillag iszonyú forgásában se határt se utat nem tart, de mint átok a' végtelen üregben maga magát emészti 's napsystemákat rendít meg, ugy bolyong czél 's törvény nélkül a' hazátlan, hiv jobbágyokat csábít el, megelégedett polgárba nyugtalan bizalmatlanságot önt 's végre maga kétségbe esvén nem ritkán önkezivel végzi örömtelen éltét."

(Széchenyi István: Hitel)

„Vannak, akik azt mondják: az ember ebben az életben sohasem tudhatja, vajon halála után elkárhozik-e, vagy sem, én sem tudhatok tehát semmit előre. Ezeknek azonban ezt válaszolom: megnyílt előttem az ég, és az Orion csillagképében ugyanolyan világosan olvashattam, mint a saját lelkiismeretemben, hogy én itt a földön meztelenül, a végső kétségbeesésben, a saját szennyemben fogok elrothadni és tönkremenni, hogy a másvilágon az örök kínra ébredjek, s ezeket a kínokat nem a kicsiny Föld, hanem a csillagok és a világmindenség dimenzióihoz mérten fogom szenvedni egyre növekvő mértékben, amihez képest a saját nyelvem kiharapása valóságos gyönyörnek számítana.

Ó, Isten, miért is születtem én, nyomorúságos féreg, miért is emelkedtem ki a semmiből?"

(A döblingi önvallomásokból)

I

Éjszaka van magamra hagytak végre
az orvosok az ápolók sehol
körülnézhetek Döbling ez vagy Magyarország
vagy a Döbling-Magyarország-Pokol

Csend van tán Isten elharapta nyelvét
csillag sem csikordul tengelyén
hallgass te is aludj Széchenyi István
legnagyobb magyar szerencsétlen gazfi én

Beh jó hogy el van zárva minden ablak
beh jó hogy itt benn minden óra áll
míg így marad nem férkőzhet be hozzám
a park ösvényein settenkedő halál

Éjszaka van magamra hagytak végre
az orgyilkosok árulók sehol
körülnézhetek Döbling ez vagy Magyarország
vagy a Döbling-Magyarország-Pokol

WINNER, TOLLRAJZ, 17x13CM, 2018

II

Aludj aludj ne ébredj fel soha
a hold ezüstlő ingalapja lassan
lengjen csak a részvéttelen magasban
tebenned végre minden óra áll
nem láthatod hol erdőkkel sötétlik
mint ágyékszőrzettel a láthatár
megnyílt a menny és méhéből kihullott
s már éhesen bőg a kisded halál
nem hallod mert számodra nincs halál
hallgass csak és szorosra zárd a szádat
különben belső éjed szerteárad
és nem lesz többé napja a világnak
nyugodj meg Döbling anyaméh s te a
Sátán magzata el ne hagyd soha
csak ringatózz az alkony vérpiros
homályában megszületned tilos
aludj a percek gyertyái kioltva
Döbling vén embriója és bolondja
aludj aludj felébredned tilos

III

Mióta ülök e karszékben nem tudom
Magyarország nincs többé már csak bennem él
ülök hát mozdulatlanul nehogy elrebbentsem folyóit
a havasok cukorsüvegét föl ne nyalják
a hajnalok ülök csak mozdulatlanul
a függönyök elvonva nem hallhatom a závárzatok
zörgését ülök csak és ringatózom
mint egykor rosszul ácsolt tutajon az Al-Dunán
bolond-sityakom félrecsapva hetykén ülök és ülök
a holdfény hágcsója előtt csak fel kellene állnom
s megindulhatnék fölfelé elhagyhatnám örökre
e világot e poklot ám én szólitom
szolgáimat még szorosabbra azt a függönyt
ne lássak semmit ne lássam a semmit
mi is lehetne még az ablakon túl

Mint a kiégő üstökös mely iszonyú
forgásában se határt se utat
nem tart de átokként a végtelen
űrben maga magát emésztve nap-
rendszereket rendít meg úgy bolyongnak
cél s törvény nélkül a hazátlanok
most én is így bolygok fényt vérző csillag
és iszonyú csóvám forog forog

Mi is lehetne még az ablakon túl
ne lássak semmit ne lássam a semmit
még szorosabbra azt a függönyt szólitom
szolgáimat a világot a poklot
elhagyhatnám örökre és megindulhatnék fölfelé
a holdfény hágcsóján csak fel kellene állnom
s csak ülök és ülök bolond-sityakom félrecsapva hetykén
s ringatózom mint egykor rosszul ácsolt
tutajomon az Al-Dunán s nem hallom a závárzatok
zörgését felnyalják a hajnalok
a havasok cukorsüvegét elrebbentették folyóimat
Magyarország csak bennem él nincs többé nem tudom
mióta ülök e karszékben iszonyú
forgásomban se határt se utat
nem tartva magam magamat emésztve
cél és törvény nélkül bolyongva mint
kiégő csillag Isten eldobott
kesztyűjét csóvámat vonszolva a
végtelen űrben mozdulatlanul
ülök csak ülök karszékemben és
szemem lezárva ajkaim lezárva

IV

Egy hosszú-hosszú kátránnyal befestett
deszkakerítés és előtte a
sikátor ernyedt magatehetetlen
porában futkározó kutya

Sovány gacsos lábak fakóvörös szőr
ernyővázként nyíló-csukódó bordák
Nápolyban láttalak vagy Debrecenben
te loholtál le és föl Magyarország

Mit kutakodtál boldogabb fogakkal
lerágott Európa-csontokat
szaglásztad félszegen az éjszaka
kátrányával bemázolt Mennyország-falat

De rés sehol de rés akkorka sem
amin egyetlen csillag fénye át-
türemlik szűkölünk csak Európa
küszöbeitől elvert kutyák

Rohangásztál le-föl míg meg nem untad
mindegy Nápolyban-e vagy Debrecenben
aztán elült a fölvert fénytelen por
elkullogtál a szürkületben

V

Döbling Döbling éjfélt üt az óra
összeér két villám-mutatója
Döbling Döbling Döbling dől a zápor
reszket a föld varangy-iszonyától
megrázkódik holtjait kihányja
csontszilánk-eső zuhog a tájra
Döbling Döbling éjfélt üt az óra
összeszikrázik két mutatója
bokor-csontparipát regulázva
lovagol az erdők őszi váza
hadonásznak ördögmancsok ágak
angyalhaj-viharba markolásznak
Döbling Döbling Döbling dől a zápor
reszket a föld varangy-iszonyától
poklok és a mennyek összecsapnak
villám reccsen és kettéhasadnak
felhő-angyalingek angyalborda-
xilofont ver a sátáni horda
harangszoknyák alá nyúl a dögnép
kitépi a kongás ágyékszőrét
Döbling Döbling éjfélt üt az óra
összeforr két villám-mutatója
súlyos kriptafedelét a holdnak
félrehengerítették a holtak
s mélyéből sivalkodva kitörnek
az Orion-csillagbeli szörnyek
elözönlik a levert vidéket
Haynau- és Bach-pofájú rémek
Döbling Döbling Döbling dől a zápor
függöny lebben ablakom kitárul
s bandái a felbőszült dögöknek
rozzant karszékem körül pörögnek
orromat fricskázzák és röhögnek
s óbégatnak te tetted te tetted
te aki e népet fölemelted
tenkezeddel sírba is te lökted
Döbling Döbling éjfélt üt az óra
csótányként bagzik két mutatója
s míg összetapadnak büdös kéjben
seregek rohamoznak az éjben
ágyú morran és dörög a dobbőr
jönnek föld alól és fellegekből
a vetések lángtalppal taposva
sercegve ég az Isten-borosta

Döbling Döbling Döbling dől a zápor
csárdás döng a föld-ég reng a tánctól
röpülnek a párok vígan ropja
akasztott emberrel a bitófa
dübörög a csárdás lángban állnak
villámsújtva a nagycenki hársak
Döbling Döbling éjfélt üt az óra
elszenesedik két mutatója
Döbling Döbling Döbling dől a zápor
megrázkódom varangy-iszonyától
Döbling Döbling megszökött az Isten
pisztolyon az ujjam mint kilincsen
Döbling Döbling Döbling angyalborda-
xilofont ver a sátáni horda
Döbling Döbling köröttem pörögnek
Haynau- és Bach-pofájú szörnyek
Döbling Döbling Döbling dől a zápor
dübörög a tánc a deszka lángol
Döbling Döbling összekapaszkodva
angyallal az ördög ropja ropja
Döbling Döbling Döbling körbefognak
s óbégatnak rémek és a holtak
te tetted te tetted és röhögnek
fölemelted sírba is te lökted
zápor dől a pokol tüze lángol

LUCSOK S PERNYE MARAD A VILÁGBÓL

VI

Mióta ülök e karszékben nem tudom
elmúlt az éj és elszállt a vihar
virrasztásommal Isten mit akar
azt sem tudom élem vagy álmodom
és csigaként tapogatózva lassan
mászik már elnyűtt függönyeimen
a hajnalfény a nyálkás förtelem
s minden a megszokott elunt alakban
írószerek s a könyvek szétdobálva
az asztalon a pohár peremére
mint tüdőbeteg felköhögött vére
vörösbor szárad sarkukig kitárva
az ablakaim de már nem az éj
poklára nyílnak messze-messze jár
a zivatar a kísértő halál
s nincsen pokol mert nincsen semmi sem

nem fegyver csörren és nem ló dobog
nap-zsandár váltja csak hold-silbakot
nincsen pokol mert pokolibb a menny

Mióta ülök e karszékben nem tudom
már elhalványult rég az Orion
elszállt az éj elmúlt a zivatar
virrasztásommal Isten mit akar
virrasztásommal Isten mit tehet
aludnék már s tudom hogy nem lehet
vén embrió Döbling méhébe zárva
ki szülhet engem újra e világra

Mint a kiégő üstökös mely iszonyú
forgásában se határt se utat
nem tart de átokként a végtelen
üregben magát emésztve halad
kiégő csillag ezt az aluvó
naprendszert újra megrendítenéd
aludj inkább és hunyj ki jeltelen
amíg a virradat vörös csuklyás bakó
az égi vérpad grádicsára lép

BORSODI L. LÁSZLÓ

EZ ITT A DÖBLING-MAGYARORSZÁG-POKOL

(Baka István Döbling *című verséről*[1]*)*

A *Döbling* című kötet (1985) fontos állomás Baka István életművében: a nemzeti sorskérdéseket természeti tájba vetített látomásokban megfogalmazó *Magdolna-zápor* (1975), valamint a tájverset imitáló metaforikus világot a város tárgyaival kiegészítő *Tűzbe vetett evangélium* után (1981) ugyanis – lezárva a költői életmű első korszakát – eljuttatja Baka költészetét az egyetlen központi metaforára épülő vers poétikai elvéhez. A verseskönyv súlypontja kétségtelenül a címadó hosszúvers, amelynek poétikai értékét már az a puszta tény is jelzi, hogy a kötetről szóló recenziók, kritikák többsége a címadó műnek szentel nagyobb terjedelmet, sokszor a többi ciklus darabjainak a rovására.

[1] Jelen esszé filológiai alapvetése, előzménye a szerző *Maszk és szerepjáték. Baka István költészetei* (Kalligram Kiadó, Budapest, 2017) című monográfiájában olvasható.

A *Döbling*ben a halálköltészet hagyománya egy történelmi személyiség, Széchenyi István szerepére szabva, annak lényegi részeként szólal meg, kiteljesítve Baka István poétikája életszeretetre és a halálközelség képzetére hangszerelt jellegét, a metaforikus képi világot iróniával társító versbeszédet, valamint a *Háborús téli éjszaká*ból és a *Trauermarsch*ból ismert groteszk értékszerkezetet létrehozó démonikus-apokaliptikus víziót. A *Döbling* a korábbi, a Dózsa-, kuruc-, Vörösmarty-, Ady-versekhez képest – amelyekben egy-egy történelmi korszak és a korszak költészetének a Bakáéval rokon, azaz 20. századi társadalmi-politikai kérdései aktualizálódnak olyan beszédmódban, amely a közösségiköltő-szerep imitációjával szólal meg – markánsabb kontúrokkal megrajzolt szerepvers, amelyben az arc maszkká válik, és nem tapintható ki egy maszk mögötti, a maszkot felöltő lírai én jelenléte. Az én Széchenyi, vagyis Széchenyi az én, és ez lehetővé teszi, hogy Baka költészete az alanyiság kiiktatásával, a szerep révén ironikus távolságot teremtve, közvetetten mondjon véleményt a 19. és a 20. század világáról, a magyar történelemről. A *Döbling* abban a tekintetben is továbblépést jelent a korábbi történelmi szerepversekhez képest, hogy bár ebben a véleményformálásban még mindig hangsúlyosak a történetiségre utaló momentumok, már szerephez jutnak a tárgyias kifejezésmódot megteremtő motívumok, a hétköznapiság rekvizitumai, amelyek majd a Liszt Ferenc-versekben kapnak meghatározó szerepet, hogy aztán a kései versekből szinte teljesen eltűnjön a *történelmi* figura, és átvegye helyét a mitológiai (*Az Apokalipszis szakácskönyvéből, Szaturnusz gyermekei*) és a többszörös áttételeken keresztül fikcionált alak (*Yorick monológjai, Háry János búcsúpohara*), végül az alteregó (*Sztyepan Pehotnij testamentuma*).

A Baka-Széchenyi-szerep megteremtésében fontos szerepet játszanak a mottók, amelyek Széchenyi *Hitel* és *Napló* című műveinek részleteiből állnak, és amelyeket valaki úgy idéz, hogy ő maga csendben marad. Felidézik Széchenyi emlékét, de ami ennél fontosabb: megteremtik a versek szerepkeretét, amelyben az idézőt, a maszkot felpróbálót feledtetve elhangozhat Baka-Széchenyi monológja, a többrészes látomásvers. Széchenyi nyelvi világa, a nyelv teremti meg tehát a Baka-Széchenyi-költészet közvetlen kontextusát.

A hattételes költői művet az egyes részekben és az egymást követő részek elrendezésében érvényesülő kontraszt formálja összetett, többszólamú struktúrává. Az *I* tételben a tárgyilagos helyzetleírás rémlátomásokkal váltakozik, és a Széchenyi önszemléletére jellemző vívódó félelem és keserű irónia teremti meg ezt a kontrasztot, az én monológja (énen minden esetben az egyes szám első személyben beszélő Széchenyit értve) önmegszólítással váltakozik („Éjszaka van magamra hagytak végre" – „hallgass te is aludj Széchenyi István / legnagyobb magyar szerencsétlen gazfi én"), ami az önértelmezés kettős természetére utal, az ént belső és külső/felső, azaz önironikus nézőpontból láttatva. A versbeszéd váltogatásából fakadó kettősség végigvonul a teljes költeményen úgy, hogy az *I* és a *III* tételben a monológ, a *II* és a *IV* tételben az önmegszólítás kerül előtérbe. Az *V*-ös tételben Széchenyi látomásában a vád önmegszólítás formájában kap hangot, a *VI*, befejező rész pedig összefoglalásként az énbeszédet és az önmegszólítást vegyíti. A kettős nézőpont révén az *I* tétellel keretet képez, így zárva le a kompozíciót. A beszédhelyzetváltásokból adódóan az életkép és a víziók egysége széttörik, és ez polifonikus jelleget biztosít a hosszúversnek, amelyben a megszállott szenvedélyességű látomás és a történelmi tisztánlátás vegyül.

A mottók a kiválasztott, küldetéses Széchenyi tragikus alakját teremtik meg, a hősz allegóriájává formálva. A hazátlanná vált Széchenyit az isteni eredetű küldetésnek és az önvádnak a súlya nyomasztja, a lelkében zajló folyamatok az okai apokaliptikus képzelgéseinek, amelyek a versbeszéd zaklatottságát, a monológ és az önmegszólítás közötti vibrálást magyarázzák.

Az *I* tételben Döbling mint helyszín megteremti Széchenyinek a hazájától való távolság miatti létállapotát, küldetéses szerepéből való kiesését és a szerepkiesés okozta aggodalmát, a vershelyzetet, amely rámutat a megvádolt és önmagát vádló beszélő öndefiníciójának és a haza sorsának problematikusságára: „Döbling ez vagy Magyarország / vagy a Döbling-Magyarország-Pokol". Kitaszítottságánál fogva Széchenyi számára kérdésessé válik önmaga és a haza sorsa, a haza fogalma. A „Döbling vagy Magyarország" szószerkezetben a két név nem egymás alternatívája, hanem azt jelzi, hogy viszonylagossá válik, minek nevezi a pusztulást. Széchenyi egyéni sorsát tekintve – nézőponttól függően – utóbbi az oka az előbbinek, így Döbling Széchenyi sorsát metaforizálja, ugyanakkor azt a metaforikus perspektívát is kijelöli, ahonnan Magyarország démonikus fátuma szemlélhető. A „Döbling-Magyarország-Pokol" is érzékelteti, hogy a hazátlan Széchenyi számára elválaszthatatlan Döbling Magyarországtól, előbbi az utóbbi jelzője, vagy a kettő felcserélhető, és mivel szerepéből fakadóan Széchenyi léthelyzete csak a kollektív sorshelyzetbe ágyazottan értelmezhető, ezért Döbling, vagyis az ő száműzöttsége, halálközelsége Magyarország pusztulását is jelentheti, amelyért az az ország a felelős, amely az ő elűzésével saját összeomlását vonta magára. Így nem csoda, hogy a „Pokol", az apokaliptikus léptékű pusztulás metaforája fogja egybe a Döbling és a Magyarország neveket, kifejezve, hogy az egyéni és a kollektív sors pusztulása nemcsak horizontális (politikai, társadalmi stb.) összefüggésben, hanem vertikális, apokaliptikus viszonyrendszerben is végiggondolandó. Amennyiben a *III* tétel „Magyarország nincs többé már csak bennem él" sora felől olvassuk az *I* tételt, világossá válik: Széchenyi magánya Magyarország magánya is, amelyben „az orvosok" „az orgyilkosok"-kal felcserélhetők, s mintha a „hallgass te is aludj Széchenyi István / legnagyobb magyar szerencsétlen gazfi én" sorok (ön)ironikus-ön(le)sajnáló hangját egyszerre lehetne tulajdonítani Széchenyinek, aki önmagától megundorodva, önmagát kívülről-felülről láttatja, és Széchenyi belső, Döbling előtti Magyarország-hangjának, amelyen végül úrrá lesz megint a szörnyű öntudatra ébredés, Döbling valósága.

Az *I* részhez képest – amelyben az én világra való reflexiója és a tudat működésének (ön) ellenőrzése, az önreflexió az elsődleges – a *II* tételben Széchenyi figyelme befelé irányul, alakja pedig furcsa kettősségben körvonalazódik: a(z) (újjá)születés titkára váró kiszolgáltatott embrióként, illetve a születés misztériumából kiátkozott és kirekesztett lélekként. Az „Aludj aludj ne ébredj fel soha" önmegszólító alakzat teremti meg azt a szituációt, amely az önvád, a bűntudat végítéletszerű és időtlen látomásává tágul: „nyugodj meg Döbling anyaméh s te a / Sátán magzata el ne hagyd soha / csak ringatózz az alkony vérpiros homályában megszületned tilos / aludj a percek gyertyái kioltva / Döbling vén embriója és bolondja / aludj aludj felébredned tilos". Az *I* tétel „Döbling-Magyarország-Pokol" hármas metaforája tér vissza: az egész nemzet helyett önmagát marcangoló Széchenyi bűntudata a nemzet, a világ, az Isten ellen vélt vagy valóban elkövetett bűnökből fakad.

A *III* tétel énmonológjában mintha az öngyötrő, végzetes látomásából magához térő Széchenyi szólalna meg („Mióta ülök e karszékben nem tudom"), rádöbbenve, hogy „Magyarország nincs többé már csak bennem él". Ady közösségiköltő-szerepéhez mérhető módon, mint az utolsó magyar, az egyén sorsába sűrítve őrzi a magyarság, a haza sorsát: „ülök hát mozdulatlanul nehogy elrebbentsem folyóit". Az ént teremtő és az én által teremtett versben élő haza képzete nem független a lelkiismeret-furdalástól, amely a történeti hagyományban Széchenyinek az ország sorsában és a hazának Széchenyi életében játszott, végül tragikussá vált szerepével függ össze. A tételben visszatérő mottó, mint szöveghagyomány, ugyanis emlékezteti (volt) küldetésére, felelősségére, pillanatnyi és történelmi helyzetére: „Mint a kiégő üstökös (...) a végtelen / űrben maga magát

emésztve nap- / rendszereket rendít meg úgy bolyongnak / cél s törvény nélkül a hazátlanok / most én is így bolygok fényt vérző csillag". A lelkiismeret-furdalással együtt járó tehetetlenségét ironizálja Széchenyi Döbling előtti életéből az egykori történelmi jelentőségű vállalkozását megidéző emlékkép: „ülök csak és ringatózom / mint egykor rosszul ácsolt tutajon az Al-Dunán". Szabadulnia nincs hogyan, a „megindulhatnék fölfelé / a holdfény hágcsóján" pedig illúzió marad.

Az „ülök csak ülök karszékemben" alaphelyzetéből a *IV* rész Széchenyiben élő, szarkasztikusan és fájdalommal megfestett Magyarország-látomása tárul fel. A kóbor kutya Magyarország metaforára épülő részben az ország, a haza téves szerepvállalásai, átgondolatlan és elhibázott döntéseiből származó, szánalomra méltó történelme körvonalazódik: „Nápolyban láttalak vagy Debrecenben / te loholtál le és föl Magyarország". Nem csoda, ha a költő kései, az *Üzenet Új-Huligániából* című versében a *Magyarország* nevéből annak nemzetközi megnevezését, a *Hungáriá*t idéző *Huligánia* lesz, amelyben már az „itt rég nem halni itt túlélni kell" imperatívusza az egyetlen, amire érdemes figyelni. Itt még erőteljesebb az elkövetett hibák miatti önostorozás: „Mit kutakodtál boldogabb fogakkal / lerágott Európa-csontokat / szaglásztad félszegen az éjszaka / kátrányával bemázolt Mennyország-falat." Az „elkullogtál a szürkületben" megszemélyesítése-metaforája a vers befejező soraként meg is szünteti (Széchenyiben) a „Magyarország" nevet. Az *I* tétel „Döbling-Magyarország-Pokol" hármas metaforájából az *V* tételben a „Döbling" marad, magába sűrítve a másik kettő jelentésrétegeit. Így lesz „Döbling" a számkivetés mellett a nemzetpusztulás, a hazátlanság („Magyarország") és a teremtett világ rendjének a megbolydulását („Pokol") kifejező metafora.

Az *V* tételben a háromságban egy és egyben a háromság jelentésű „Döbling" kétszeri, illetve háromszori ismétlése tagolja a szöveget. Az „éjfélt üt az óra" apokaliptikus időtlenségében Magyarország nincs már, akárcsak a *Háborús téli éjszaka V*-ös tételében, amelyben „letépett ing a táj – kifosztott / katonahulla az ország". A transzcendens lények és tartományok – a hagyományosnak tekintett keresztény világképben hordozott értéküket levetkőzve – természeti jelenséggé lefokozva, ugyanakkor a Széchenyi képzelete teremtette, a lélekben kavargó rémség uralmában fetrengenek: „Döbling Döbling megszökött az Isten", „Döbling Döbling Döbling angyalborda- / xilofont ver a sátáni horda", stb. A *Háborús téli éjszaka,* a *Trauermarsch,* az *Ady Endre vonatán* című versek démonikus-apokaliptikus látomását újraértelmező, a *Halál-boleró* és a *Mefisztó-keringő* haláltáncát megelőlegező vízió nemcsak a fokozódó lelkiismeret-furdalástól megtébolyuló egyén lelkivilágának megjelenítője, hanem az önmagát marcangoló Széchenyi korának viszonyait („Haynau- és Bach-pofájú szörnyek") és történelmi felelősségét is kifejező látomás, ami allegorikusan az 1980-as évek kommunista Magyarországára és Közép-Kelet-Európájára is vonatkoztatható: „s bandái a felbőszült dögöknek / rozzant karszékem körül pörögnek / orromat fricskázzák és röhögnek / óbégatnak te tetted te tetted / te aki e népet fölemelted / tenkezeddel sírba is te lökted". Így a megállíthatatlan apokaliptikus pusztulásáradat nemcsak egyéni, nemzeti, hanem egyetemes is, hiszen a végén „LUCSOK S PERNYE MARAD A VILÁGBÓL".

A *VI*, a záró tétel monológja úgy kezdődik, mintha az *V* tételben a látomástól kifulladt és eszmélkedő, magányos Széchenyi szólalna meg, megidézve az *I* és a *III* tétel vershelyzetét, keretezve a költeményt: „Mióta ülök e karszékben nem tudom". Itt az eszmélkedés azonban a múlt öntudatos végiggondolásának hiábavalóságára való ráébredést jelenti: „virrasztásommal Isten mit akar". A „nincsen pokol mert pokolibb a menny" tudatában az egyetlen bizonyosság, hogy a Döbling-léthelyzetből nincs vissza- és kiút („vén embrió Döbling mé-

hébe zárva / ki szülhet engem újra e világra"), a nemzet pusztulása végleges, ezért a keserű önmegszólító befejezés, amely a nemzetéért felelősséget érző Széchenyi döntéseként, a halált választó ember ironikus önbiztató gesztusaként is értelmezhető („aludj inkább és hunyj ki jeltelen / amíg a virradat vörös csuklyás bakó / az égi vérpad grádicsára lép"), aki ezzel beismeri a történelmi körülményektől elszenvedett vereségét, miközben kiválasztott történelmi figuraként az apokalipszis egyetlen tanúja.

Baka István *Döbling* című, költészete első korszakát lezáró hosszúversében – a *Háborús téli éjszaká*nak és az *Ady Endre vonatán* című ciklusnak mint poétikai előzményeknek az újraírása nyomán – szintézist teremt. A hangnemek és értékszerkezetek váltogatására alkalmas, összetett struktúrát létrehozó hosszúvers műfaja lehetőséget ad a költőnek arra, hogy a különböző műfajokat újraíró formaimitációk (pl. *Dal, Erdő, erdő, Tavaszdal, Ballada, Könyörögj érettem, Ima*) és a történelemhez köthető, kevésbé egyénített szerepek kipróbálása után (pl. *Temesvár. Dózsa tábora, Változatok egy kurucdalra I–II., Petőfi, Vörösmarty. 1850 I–II.* stb.) egy olyan összetett motívumrendszert építsen fel, amely immár egy egyénített szerepjátékos szólamában alkalmas a lét-, a történelmi és a poétai-poétikai tapasztalatok megszólaltatására. Arra tesz kísérletet, hogy hagyományos szerepversként (hagyományos szerepversen olyan költeményt értve, amelyben egy-egy történelmi korszaknak és a korszak költészetének a Bakáéval rokon, azaz 20. századi társadalmi-politikai kérdések aktualizálódnak olyan beszédmódban, amely csak a közösségiköltő-szerep imitációjával szólaltatható meg) önreflexív módon összegezze ennek a poétikának a lehetőségeit, hogy a kultúrában való bolyongás újabb rétegeit fejtse fel, amely a világ- és önértést nem szentenciákként, hanem az állandó újraértelmezésre, átírásra nyitott igényként fogalmazza meg. Gondoljunk csak a *Döbling* által előkészített és az azt továbbíró démonikus-apokaliptikus látomásversre, a *Halál-boleró*ra, a szintén víziószerű későbbi magyarságversekre, például a *Liszt Ferenc éjszakái* című ciklus darabjaira vagy a kései *Üzenet Új-Huligániából* című költeményre.

Ebből az újraértelmezési költői gyakorlatból körvonalazódni látszik Baka István történelemszemlélete is. Akár a vesztes (a kuruc, az 1848-as, az 1956-os) forradalmakat, akár az első és a második világháborút követő megtorlás szcenikáját *látjuk meg* a versekben: a történelem körforgásszerűségét fedezhetjük fel. Akárcsak Vörösmarty Mihály *Gondolatok a könyvtárban, Az emberek, Csongor és Tünde* vagy Madách Imre *Az ember tragédiája* című művében, Baka történelme is a fejlődés és a hanyatlás egymást váltó szakaszaiból áll, függetlenül attól, hogy milyen korszakot jelenít meg. Voltaképpen nincs is különbség az egyes korszakok között, mindegyik pusztulásra ítélt, ráadásul Bakánál a fejlődésre, a prosperálásra csak mint távoli múltra lehet következtetni a jelen apokaliptikus összeomlásából, hiszen a költemények középpontjában a végítéletre kárhoztatott világ áll. Ilyen értelemben tehát Baka *újromantikus* attitűddel teremti meg/újra a maga történelemfelfogását, hiszen versei alapján a történelem, Magyarország történelme a veszteseké, a költő magyarságversei pedig, így a *Döbling* is, az ezt megjelenítő, időről időre bekövetkező, a versidőben állandósuló apokaliptikus összeomlás groteszk-ironikus, egyben tragikus látomása, aminek része a veszteségek pesszimizmustól áthatott számbavétele is. Az olvasó egyetlen vigasza a költői szó lehet, amelyen mindez megszólal, hírt adva a végzetes összeomlásról, az a tudatos, (aktuál)politikai sallang és pózok nélküli, a nemzetféltést az esztétikum szépségébe író költői magatartás, amely Baka István maszköltéseiben, közösségiköltő-szerepeiben egyedülállóan szólal meg a 20. század végén és tovább.

FILIP TAMÁS

DÖBLINGI ÉJSZAKÁK

„Nem tudom, létezik-e ez a hely, ahol vagyok, s az idő, amelyben írom ezt. Egy hurok van a nyakamon, szorít a feketeség, mégis gyöngyvirágillatot érzek. Egy karszékben ülök, az alvajáró park holdfény áztatta szemmel néz be az ablakomon."

(Egy ismeretlen Széchenyi István-kéziratból)

I

A fullajtár szuszog, mikor átadja a tekercset.
Sokmaratonnyi távtól reszketnek izmai.
Az arca ismerős, hosszú életem során mintha
mindig ő hozta volna a fontos dolgokat.

Én vénülök, ő ifjú maradt, nem szól, eddig se
szólt soha, úgy nyújtja át az üzenetet,
meghajol, s már itt sincs. S én érteni vélem,
hogy ezúttal miért tekercset hozott:

ideje, hogy legyünk mind esszénusok,
akár léteztek, akár a képzelet szülöttei.
Mert a nagy tivornyának vége van, most
átkozódás nélkül kell igazságot szólani.

II

A cseppkő, a gleccser nekilódul,
a lavina és a gejzír megpihen.
Aki maratont fut, a célnál nem
hagyja abba, viszi tovább az
ismeretlen úrtól kapott lendület.
Ki el se indul, tán azt szeretné, hogy
a startig valaki a hátán vigye?
Az égi lényekről vegyetek példát:
a Nap önmagát árasztja széjjel,
fényét és hevét, hogy nekünk
életünk legyen, a bolygók fáradhatatlan'
róják útjukat, s ha az üstökös egyszer kiég,
valahol biztosan lesz egy magamfajta vén,
ki néhány könnycseppet fog ejteni érte,
igazolván, hogy léte nem volt
cél és értelem nélkül való.

III

Hétfejű sárkány rücskeit s ragyáit
nézem közelről s undorodva, és nem
jut eszembe semmilyen varázsige
semmiféle nyelven, el kell hát viselnem,
hogy a hétfejű sárkány nyolcadik fejéből
bűzt, lángot és kénkövet lövell rám.
Mintha az Etna torkába néznék, mint
hajdanán, de abban volt fenség, ebben
csak undor. Rázkódik bennem a köhögés,
és ahogy kiszakad belőlem, elijeszti
a fenevadat, de az nem megy messzire,
mindig itt hallom förtelmes szuszogását.
S ha volna erőm Cenkre vagy Pestre
utazni, tudom, hintómat végig követné.

IV

Mondják, az anyagnak lelke van.
És van-e a léleknek anyaga?
Fekete Magyarország, fekete zongora,
vajon a teremtő miért lehelt
fekete lelket az anyagba?

A lélek anyaga is fekete, akár
a láz, mely folyton vágtázik bennem,
s amelytől talán még egyszer
megment a *Magnesia Meteorica*,
az égből érkező medicina.

Túlságosan jól érzik magukat
bennem a mérgek és a nyavalyák.
Túl fognak élni, még tetemem
is zabálni fogják. De ők még
nem tudják, milyen rövid az út
a lakomától a latrináig.

Küzdöttem, Isten, ahogy kérted.
Csak azt a véget ne akard, hogy
elfogadjam, mindent megteszek, ha
kéred, még bukfencet is vetek
neked, hogy megvidámodj, és
valami szebbet kitalálj.

V

A világot körbefutja egy kiáltás,
mely senkihez nem tartozik, és tán
épp ezért mindenki ismerősnek érzi.
Egy jajba kapaszkodunk?
Csak nem az Istené ez a hang?
Kiáltott, mert látta, hogy ez rossz.

A végső csónakot most faragják,
a végső evezőkhöz most vágják a fát.
A holtak szigetén fog kikötni, várják
az élő csontokkal zsúfolt katakombák.
Egyetlen útja ez lesz.
Rakománya az emberiség.

VI

A tékozló atya fiához nem mehet haza.
Szégyene vándorrá tette, de mozdulni
mégis képtelen. A fiú mindennap atyját
siratja, és soha nem az elvesztett örökséget.

VII

Engem kivégzett ez a nap,
jeltelen ágyba temetnek.
Érzem az utolsó csókok ízét
a számhoz tartott feszületen.

MARKÓ BÉLA

KINCS

Magyarország csak bennem él
(Baka István: Döbling)

Magyarország él. Bennünk. Végtelen.
Nem lehet elfoglalni. Nem kell többé
darabokra szedni. Hiszen jutott már
mindannyiunknak egy darab. Egy ág.
Egy fűszál. Egy kő. Egy vízmosás.
De ha meghal bennünk, nincs sehol.
Te tudtad. Hogy az egy másik ország.
Belül van. Iszonyú súly. Ejtőernyő is

álmunkban, amikor zuhanunk. Talán
ilyen a haza. A magasban. Kinyílik
fölöttünk. Kérdezted, küldted, hoztad
a könyvet, a kávét, a Delikátot. Kérted,
vártad, vitted a verset. Igen, a benti
Magyarország. Rabságba torkollik
minden szabadság. Döbling-idők.
Csupa őrült. Őrültek voltunk mi is.
Őrültnek kellett lenni ahhoz, hogy
megpróbáljuk felépíteni, ami belül volt.
Mert nem csak az a bolond, aki biztat
a trónfosztásra, mintha tollfosztásra,
majd belehal. Vagy életben marad. Mind
bolond, aki poétává lesz Magyarországon.
Emlékszem, ültem valakikkel Nagyváradon
egy vendéglő teraszán. Láttam, ott ülsz
te is valakikkel egy másik asztalnál.
Felálltunk, megöleltük egymást. Szinte
szabadkoztál, hogy nem kerestél meg
Marosvásárhelyen. De már szabadság volt.
Akkor azt hittük. A szabadkozó költő.
Nem kellett a könyv, a kávé, a Delikát.
Úgy éreztük, hogy végre teljesült a cél.
A feladat. Hogy ezután ne bent, hanem
kint legyen Magyarország. És a szabadság.
Ne legyünk többé őrültek. Elmenőben még
intettél, hogy most már jól van. Intettem
én is, hogy most már jól van. Aztán kiderült,
hogy mégis bennünk van Magyarország.
Ami kívül volt, nem az volt. Petőfivel,
Széchenyivel már meghalt. Aztán meghalt
veled is, Pista! Szabadkozó költő. Szabad
költő. Bennünk még él. Azt hittük, eljött
mindenkinek. De mégsem. Tedd közzé
ott fent, a mennyei Kincskeresőben az
általunk megálmodott Magyarországot,
mint egy gyermekverset! Pontosan olyan.

TURCZI ISTVÁN

AKÁR EGY NYITVA HAGYOTT MONDAT

Reload:
Baka István
Döbling

Indul. Kell a séta. A kerteket a köd még elborítja.
Ha kinyújtja a kezét, és próbálja elérni a Napot,
egy kerítésbe ütközik, ami áramot vezet. Azt érzi,
hogy nem érez semmit. Kihűlt belőle az a finom
remegés, ami a testé. Indul. A démonait sétáltatja.
Belső éje szerteárad. Virrasztásával Isten mit akar?
Hangok követik, visszhang lett maga is. Kevesebb
zajjal jár, ha engedelmeskedik. Úgy tesz, mintha
nem is volna. Nincs tisztább dolog a megérkezésnél.
Az a másik élet, ahogy elgondolja, mit fog csinálni,
ha már nem csinál semmit, az is csak elgondolás.
Semmi sem valódi, kérdés is, válasz is homályba hull,
és nem tudni, hol rontotta el. Kitartott, dallamtalan
zokogás kockázza lépteit. Magyarország nincs többé,
már csak benne él. Kialudt a fényt adó tekintet.
Már csak mások szavaival mondható el, ami maradt.
Érzi gyomrában a görcsöt, ahogy feszül, ahogy nem
akar véget érni, vagy ő nem akarja, hogy véget érjen.
Miért olyan nehéz minden? Ki szülheti őt újra e világra?
Indul. Bátornak kell lennie, tudja. A bátorság, akár egy
nyitva hagyott mondat. Maga ellen fog dönteni, akármi
lesz. Közel a nap, hiába próbálná visszatartani. Hányat,
mondd, hányat kell még aludni addig, Istenem?

LÁZÁR BALÁZS

ÖRÖKDÖBLING

Döbling Döbling árnya örökre benned ing
bármit is teszel sorsod kattanó bilincs
nem tudni többé bent vagy-e vagy kint
magad lettél zár de nincs rajtad kilincs
égő fekete szemmel a gyilkos éj rád kacsint
a csillagok gyorsan forgó apró éles szikék
véres cafatokra vágják a hajnal lágy szívét
a foltos holdtojásból torz önarcképed kikel
s múltad űrhideg távolából csontodig lehel
gondolatod mélyén üres száraz meder
reményed lepkesúlya is csupán teher
mint a hazád oly kicsiny és elátkozott vagy
Európa halálos méhében lüktető magzat
egy magyar ki legnagyobbnak rendeltetett lenni
te szánalmas szent bolond gróf Széchenyi Steffi

IZSÓ ZITA

CERBERUS

Magyarország nincs többé, már csak bennünk él.

Pedig azt mondtad, szeretsz bennünket.
De ott követted el a hibát,
hogy amikor alkottál minket,
akkor már volt tükör,
a víz, amiben megnézhettük magunkat,
és az első pillanattól tudhattuk,
hogy nem vagyunk elég jók,
hogy nem vagyunk olyanok, mint te,
hiába mondtad,
hogy a képmásodra teremtettél.

Az ujjaink giliszták,
a nyelvünk fickándozó sikló,
a szerveink mélytengeri növények,
lágyan hullámzó korallok és szivacsok.

Ők a mi anyáink és apáink,
semmi rossz nem származhat tőlük,
nem lehet őket okolni az ország gondjaiért.

Ugyanígy
mi sem tehetünk semmiről.
De amikor átlépnénk a határt, hogy örökre elhagyjuk
ezt a helyet,
észrevesszük egy félelmetes mitológiai szörny
régóta itt fekvő tetemét,
keselyűk köröznek felette,
körülzsongják a bogarak,
és hiába tudjuk,
hogy te ilyet sose teremtettél,
és sohasem lehetett valódi,
mégis, mint valami középkori szent ereklyéje
vagy egy évszázada süllyedő óceánjáró,

soha nem fog a teste lebomlani.

ZALÁN TIBOR

„LUCSOK ÉS PERNYE"

Az erkélyről a sárga házra
Sötétek mind az ablakok

Nagybetegen vánszorog az idő
nem oszlik a nyirkos nyúlós sötét
Elvagyok Megvagyok Tapogatózom
tovább a terasz-homályban akár a vakok

A látóhatár derengő peremén
feltorlódott hegyek fekete éjszaka-habok
Romantikusnak tűnhet ez az erkély-idő
s a sárga ház ablaka mögé elzárt örökremény

(a vers már régen nem vers a vers már
régen nem költemény – de hogy mi azt
jobb nem tudni azt nem tudni is elég)

Persze jobb lehet tudat nélküli létbe lépni
vagy átlépni a létből a boldog tudattalanba
lehullni túléretten mint fáról a gyümölcs

mint elhagyott kertben az alma

toccsanni szétfröccsenni lucsokba szakadni
lenni fölösleg vagy még csak nem is annyi

S ha a kert végében a kiszáradt fa égre lángol
kortyolni harapni zabálni majd a lángolásból
szétégni szétszállingózni a feltámadt szélben
mint a pernye

nektárral és vérrel csúful összekeveredve
keveredni lucskosan léttel összekormozódva

várni

és hajnalban ismét felugatnak a Döblingben elásott
dobok
és önnön izzásuktól elhamvadnak és sorra kialszanak
a csillagok
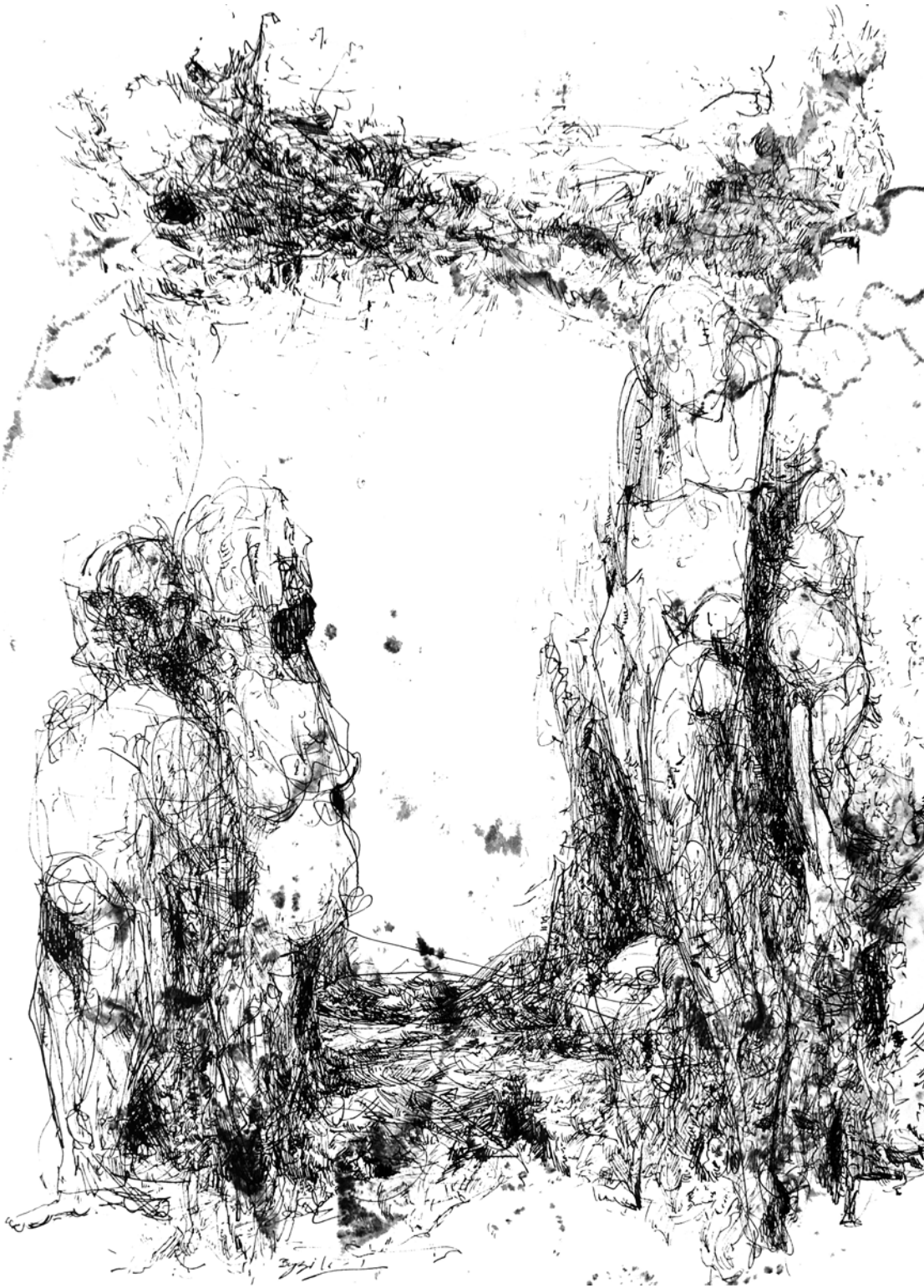
VISZONYFELHŐK 3, MONOTÍPIA ÉS TOLLRAJZ, 42x41CM, 2019